

תעודה שאחרה ומסביב לה

מתתיהו מיניץ

בדצמבר 1988 זימן 'מרכז זלמן שזר' יום-עיון לציון שמונים שנה לוועידת הלשון בצ'רנוביץ. ביום-העיון ההוא השמעתי את הרצאתי על 'ציונים ופועלי ציון בוועידת צ'רנוביץ',¹ וטענתי שם, ש'הבונד' נפס לעצמו שלא כדין את ועידת הלשון, שכן התמונה המתקבלת על היוזמה ועל הארועים בוועידה עצמה שונה ורחוקה מן התמונה המצוירת בהיסטוריוגרפיה השואבת את השראתה מן 'הבונד'.

לא נמצאו אז בידי סימוכין ישירים על יחסו של 'הבונד' לוועידה. למסקנתי הגעתי בעקיפין: בכך שאיתרתי את הציונים הרבים מאוד וחברי פועלי-ציון שנכחו בוועידה ובחנתי את תפקודם במהלכים שהובילו אליה ובארועיה ממשי; בכך שהצבעתי על הקשר שבין הארוע ובין אינטרס אובייקטיבי של הציבוריות היהודית בגליציה, בבוקובינה ובאוסטריה בכלל – האינטרס לקדם את המאבק למען הכרה בלשון היידיש כלשון רשמית; בכך שבדקתי את העולה מן ההיסטוריוגרפיה של 'הבונד' עצמו על מקומו בוועידה ובעיקר את חיבוריו של יוסף קיסמן, אשר להפתעתי לא פרט הרבה על מעשי 'הבונד' עצמו בדיוני הוועידה. אומנם הוא זכר את עמידתה הנחושה של אסתר על הצעת ההחלטה בדבר בלעדיותה של היידיש כשפתו הלאומית של העם היהודי, אך נמנע מלספר על חברי 'הבונד' האחרים, שנוכחותם בוועידה נתבקשה מאליה.² כל אלה הביאוני למסקנה כי לא כצעקתה – ועידת צ'רנוביץ הייתה ארוע ציוני יותר משהייתה ארוע של 'הבונד' ושל הדבקים ביידיש, אם-כי גם הציונים נמנעו מלהכריז על אבהותם המפורשת.

והנה לאחרונה, בעת ביקורי בארכיון שהיה פעם הארכיון המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית במוסקווה, פניתי לבדוק את תיקי 'הבונד' ונתקלתי

1. ההרצאה פורסמה כמאמר ביידיש: 'ציוניסטן און פועלי-ציוניסטן אויף דער טשערנאוויצער שפראך-קאנפערענץ', יווי"א בלעטער, באנד 1 (ניו-יארק 1991), עמ' 93–108 (נייע סעריע); בעברית היא התפרסמה בשבות, 15 (1992), עמ' 135–148.

2. *Geschichte der Juden in der Bukowina: Zur Geschichte der Juedischen Arbeiterbewegung Bund in der Bukowina*, 1, Tel-Aviv 1958, pp. 131-132; וגם: 'קיסמאן, די יידישע סאציאלדעמאקראטישע באוועגונג אין גאליציע און בוקאווינע', אין: די געשיכטע פון בונד, 3, ניו-יארק 1966, עמ' 337–482 [להלן: קיסמאן]; תיאור נוסף: סאפיע ערליך, 'אין די יארן פון רעאקציע', די געשיכטע פון בונד, 2, ניו-יארק 1962, עמ' 549 ואילך.

במכתבה של אסתר לחבריה בוועד-המרכזי של המפלגה.³ המכתב נשלח מצ'רנוביץ, זמן קצר לאחר ארועי הוועידה. הוא מגיב על ענייניה אגב הכרה מסוימת בזיקה השוררת בין קיבוצי יהודים בארצות שונות ואגב חיוב הקמתה של 'סקציה יהודית' באינטרנציונל הסוציאליסטי. בארכיון שמור נוסח רוסי של המכתב, אבל לפי כל הסימנים הוא נכתב במקורו ביידיש. הוא נשתמר בארכיון 'הבונד' ב'נווה והגיע לארכיון המפלה הקומוניסטית במוסקווה בדרך שלא נתחווה לי. המכתב לא ראה-אור ולא נזכר בשום פְּרָסוּם קודם וכאן הוא רואה-אור לראשונה. לו נמצא בידי המסמך הזה בעת שנשאתי את הרצאתי לראשונה, הוא היה מקל עלי את מלאכת ההוכחה לתזה שניצבה במוקד טיעוני. על-כן אנסה להשלים כאן את החסר בתקווה שקוראי מאמרי יעינו גם בתעודה המובאת כאן.

'הבונד', אסתר וה'שפראך קאנפערעניץ'

נתחיל בעובדות. מעדותה של אסתר מתברר כי עוד ברוסיה, לפני צאתה לצ'רנוביץ, נשקל אופי נוכחותה בדיוני הוועידה. הוועד-המרכזי, אשר היה ככל הנראה הגוף שהכריע, דחה את האפשרות שאסתר תשוגר במעמד של ציר והעדיף שהיא תוסמך ליצג עיתון במעמד של אורחת. בהעדפה זו התכוונו לגמֵד פורמלית את משמעות מעורבותו של 'הבונד' בארועי הוועידה. אפילו הופעה פרטית באופיה, אולם במעמד של ציר, לא הייתה מפיגה את הרושם בדבר מעורבות משמעותית של המפלגה בוועידה, ו'הבונד' רצה להִמְנַע מרושם זה. אומנם הגדרתה כנציגת עיתון בלבד לא גרעה ממשקל נוכחותה האישית, אולם היא גימדה את מעורבות 'הבונד' למידות רצויות. אסתר תמכה בהכרעה.⁴ אף-על-פי-כן, בהגיעה לגליציה נקלעה אסתר לעימות עם הקרובים לה רעיונית שם, אנשי ZPSD (ז'פס"ד - המפלגה הסוציאל-דמוקרטית היהודית). זו הייתה מפלגה שהתגבשה לצורך הגנה על האינטרסים הלאומיים של הפרולטריון היהודי בגליציה ובבוקובינה, באורח דומה ל'בונד' ברוסיה. למען תפקיד זה היא תבעה לעצמה מעמד של חטיבה יהודית לאומית מוכרת במפלגה הסוציאל-דמוקרטית האוסטרית, לקראת כינונה כמפלגה פְּדֵרְטיווית. את דבר החברים היהודים בגליציה הביא לפני אסתר קרל אינאוֹיגֶלֶר, אחד האישים הבולטים בז'פס"ד. נראה כי הגליצאים גמרו אומר לא רק להתעלם מן הוועידה אלא

3. ראה בתעודה להלן. מלכה ליפשיץ, כינויה במפלגה היה 'אסתר' וגם 'אסתר פרומקין', 1885-1943. הייתה צירה בוועידה השביעית של 'הבונד', 1906. אחרי מהפכת פברואר הייתה חברה בוועד-המרכזי של 'הבונד'. במרס הצטרפה למפלגה הקומוניסטית. כיהנה כְּקָטוֹר האוניברסיטה על שם מְרַחֵלְבְּסְקִי במוסקווה (אוניברסיטת המערב). הייתה מן החברים המרכזיים בלשכה הראשית של היוסקציה במוסקווה עד פיזור בראשית 1930. נרדפה ומתה במחנה עונשין סובייטי.

4. יתכן בהחלט שחלוקת משתתפיה הפעילים של הוועידה לצירים מזה ולאורחים מזה נתפרה מלכתחילה לפי מידותיו של 'הבונד' ברוסיה. הבאים מגליציה ונציגי העיתונים מגליציה נמנו כולם עם הצירים.

אף להתייחס אליה בשלילה.⁵ איינאוויגלר הפציר באסתר שלא תרשם ולו גם כאורחת בדיוני הוועידה, דהיינו שלא תרשם אפילו כנציגת עיתון. הוא הציע לה להסב אל שולחן העיתונאים במעמד שאין עמו זיקה רעיונית כלשהי לוועידה. גם בחוגים הסוציאלי-דמוקרטיים היהודיים בבוקובינה אושרה החלטה דומה. החברה הבולטת בחוגים אלו, ד"ר טטיאנה גריגורוביץ, שעקרה מרוסיה לאחר שהייתה שם חברת 'בונד' אקטיווית, אף לא גילתה עניין בארוע ולא כיבדה אותו בנוכחותה. ככל הנראה אסתר לא נענתה לבקשה.

עם-זאת, במרוצת הוועידה בא שינוי בטעמים של אנשי ז'פס"ד. שבועונים דער סאציאלדעמאקראט פֿרסם דיווח של אסתר ובמאמר המערכת אף נקט עמדה בשבח הארוע. יתרה מזו, מאמר המערכת העלה על נס את הצעת ההחלטה שניסח לאון חזנוביץ, איש פועלי-ציון, אשר קבעה את היידיש כ'שפה לאומית' בצד הלשון העברית. עוד הצהיר מאמר המערכת, כי המנסחים השכילו בכך ליצג 90' אחוזים מן העם היהודי. התגובה הזאת נשמעה בעקיפין כהסתייגות מעמדתה של אסתר, אשר נאבקה על הכרה ביידיש כלשון הלאומית היחידה של העם היהודי.

לאור הדברים האלה מתחורות כמה עובדות נוספות אשר יוסף קיסמן ניסה לכסות עליהן בחיבורו על 'הבונד' באוסטריה או לפחות לצבוע אותן בצבע מטעה. קיסמן מיעט לספר בארועי הוועידה עצמה ולעומת-זאת הבליט את תגובת 'הרחוב היהודי', המוני היהודים, ודווקא איינאוויגלר מככב בתאוריו. על-פי קיסמן הופיע איינאוויגלר באספת-עם גדולה בצ'רנוביץ ו'קרא למאבק למען הזכויות של לשון היידיש בשורות הפרולטריון היהודי שקם לנתק את כבליו'.⁶ אינני בא להטיל ספק בתאורו על ארועי האספה ההמונית, אולם מוזר שקיסמן נמנע מלספר שאיינאוויגלר התנגד תחילה לכל העניין ורק הרכיב עצמו עליו כשהתברר לו שמפלגתו נקלעה למצב מגוחך ובלתי-נסבל מבחינה פוליטית.

וכיוצא בזה: שלא במישרין יש לנו בעדותה של אסתר סימוכין נוספים לעובדה שקיסמן עדיין לא היה חבר בז'פס"ד, המפלגה המקבילה ל'בונד' בגליציה ובבוקובינה, בעת שהשתתף כציר בדיוני הוועידה. אילו היה משתייך כבר אז לז'פס"ד, לא היה מפר את החלטות המפלגה ומשתתף במעמד של ציר בדיוני ה'שפראך קאנפערענץ'.⁷

הסקציה היהודית באינטרנציונל הסוציאליסטי

אסתר תמיד תמכה בהקמת 'סקציה יהודית' באינטרנציונל והיא נזקקה לוועידת הלשון כדי להטעים את הצורך בהקברות בין המפלגות היהודיות הסוציאליסטיות בארצות שונות (הכוונה למפלגות השותפות לעמדות 'הבונד' ולאלו בלבד). לדבריה

5. ראה התעודה להלן וכך גם לגבי המובאות בהמשך, חוץ מאלה שיצוינו במראה-מקום שונה. על איינאוויגלר ראה הערה 16 להלן.
6. קיסמאן, עמ' 417.
7. ראה מאמרי בשבות (לעיל, הערה 1), עמ' 140.

הצורך הזה איננו מוגבל רק לתאום פעילותן של המפלגות בזירת האינטרנציונל. היא הניחה שהדברות כזאת יכולה לסעוד את המפלגות השונות בניסוח קווי מדיניות ובאימוץ טקטיקות רצויות. נימוקה הבסיסי נסמך על אחדותם המהותית והלאומית של הציבורים היהודיים ברוסיה, בגליציה וברומניה. היהודים ברוסיה ובגליציה 'חד הם', טענה באיגרתה. שהותה הקצרה בגליציה הוסיפה ושכנעה אותה בכך עוד יותר. היא דיברה על אחדות הסטרוקטורה החברתית של הציבורים היהודיים ועל האינטרסים הלאומיים הדומים שלהם. '... באשר ליהדות אמריקה, לונדון, פריס, שנתהוותה שם בגין ההגירה בעשרות השנים האחרונות, הרי היא כפשוטה נתח מן היהדות הרוסית והגליצאית, עם היסטוריה משותפת מאתמול ועם תרבות משותפת' [כל ההדגשות שלי, מ"מ].

בלשון אחרת, אסתר טענה לקיומה האובייקטיבי של אומה יהודית שאיננה מסתופפת במחיצתה של רוסיה בלבד, אלא אומה יהודית אחת, פזורה על פני ארצות רבות ומקושרת גם בנימי המצב החברתי הדומה וגם בציוויים הזהים של המאבק הפוליטי והציבורי. מן העובדה הזאת היא ביקשה להסיק כי 'רצויה ומוצדקת התקרבות מסוימת בין הארגונים הסוציאליסטיים של הפועלים היהודים בעולם כולו'. אסתר רמזה על משימות תאום וחילופי מידע והציעה לקיים לצורך זה לשכת מידע. מעשית היא חתרה להרחיב את סמכויות 'ועד חוץ-לארץ של הבונד', כלומר להפוך אותו ללשכה להעברת מידע ולתאום בין מפלגות הפועלים היהודיות שהיו בעלות פלטפורמה רעיונית קרובה ל'בונד'. את ועידות 'האינטרנציונל היהודי' היא שקלה לזמן בזיקה לוועידות הסוציאליסטיות הבינלאומיות. לנגד עיניה היא ראתה כמובן שורה שלמה של תפקידים פוליטיים ומחקריים, והיא ציינה את הצורך לתאם טקטיקה נגד הצעה שהלכה וכבשה לעצמה אחיזה 'לאחד באיגוד כל-עולמי את הקבוצות והמפלגות היהודיות הבורגניות, ובמיוחד [לתאם טקטיקה] נגד הציונות'. בלשון אחרת, היא ראתה בארגון המתואם מכשיר במאבק נגד הכפפת ההתארגנות היהודית הבינלאומית לאינטרסים של 'הבורגנות היהודית' או של הציונות.

לא היה לה ספק בכך שרצוי ונחוץ להאבק למען קיומה של סקציה יהודית באינטרנציונל, כדי שהיא תיצג בו את האינטרסים הלאומיים 'האמיתיים' של העם היהודי. ללא סקציה כזאת, לנין יהיה נציגו של העם היהודי ואין מגוחך מזה. בכלל, הטיחה בחבריה – 'התיישנו המליצות [של 'הבונד'] על כך שפרט ללשון אין לנו דבר משותף עם הפרולטריון היהודי בגליציה או באמריקה, ומלבד זה יש בהן מידה של צביעות' [הדגשה שלי, מ"מ]. עם-זאת היא ידעה כי בשלב הנתון ההצעה להקים סקציה יהודית לא תזכה באישורו של האינטרנציונל, בשל התנגדותם של ויקטור אדלר⁸ ורוזה לוקסמבורג⁹ ובשל הסרבנות להסתלק מן ההנחה שהיהודים הם אומה 'בלתי-היסטורית'. על-כן היא לא תבעה ש'הבונד' יאבק באינטרנציונל למען ההצעה הזאת בסיוען של המפלגות היהודיות שהיו קרובות לו.

8. מן המנהיגים הבולטים של הסוציאלי-דמוקרטיה האוסטרית.

9. מנהיגה דגולה של הסוציאלי-דמוקרטיה הגרמנית ובעלת השפעה ניכרת גם על 'המפלגה הסוציאלי-דמוקרטית של פולין וליטה', שהיא הייתה אחת ממייסדיה.

על-כל-פנים, בעת שכתבה את מכתבה הטרידה אותה דילמה שנבעה מן העובדה שמפלגה יריבה, ס"ס או בשמה המלא 'מפלגת הפועלים היהודית הציונית הסוציאליסטית', השתדלה באינטרנציונל למען אישורה של הסקציה היהודית.¹⁰ בניגוד לחבריה ב'בונד' ומתוך נאמנות לעיקרון שהאמינה בו הציעה אסתר שלא לצאת חוצץ בגלוי נגד הרעיון, אלא לעשות למען הדיסקרדיטציה של המבקשים וכך לסכל את יוזמתם. לשם כך היא לא בחלה בשימוש בדברי 'מלשינות' על מפלגת ס"ס. היא הציעה ש'הבונד' יטען באינטרנציונל כי בהסברתה האידאולוגית חשפה מפלגת ס"ס 'להנאתה' את העובדה שפועלים לא-יהודים דוחקים פועלים יהודים מבתי-החרושת – גם פועלים יהודים מאורגנים ואפילו פועלים יהודים סוציאליסטים. ס"ס עסקה אפוא, כביכול, בטיפוח דמגוגי של איבה לפועלים שאינם יהודים. קראתי לכך 'מלשינות', שהרי גם 'הבונד' לא נמנע מאותו הטיעון שאסתר יחסה דווקא לס"ס והוא השתמש בו בהתמודדותו האידאולוגית עם המפלגות הסוציאליסטיות 'האחיות' בתוככי האימפריה הצארית. וכיוצא בזה טיעון נוסף שהיא התירה שלא במפורש ולא בריש גלי, כי משתוכר הסקציה היהודית יצטרך האינטרנציונל להשלים עם הכרה כזאת לגבי כל העמים הקטנים. שוב טיעון צבוע, שמקומו לא יכירנו אצל מי שביקש ליצג אינטרסים יהודיים באינטרנציונל. עם-זאת, אין להטיל ספק בכך שאסתר יצגה ב'בונד' נטייה עזה לחפש דרכי הבנה ותאום לגבי מה שנקרא אינטרסים כללי-יהודיים. הנה כי כן, מן האיגרת ששיגרה אסתר מתחוויר ללא צל של ספק כי לו זו בלבד ש'הבונד' לא יזם את ה'שפראך קאנפערענץ' – הוא גם לא טרח לעודד את מארגניה של הוועידה ההיא או לכבדה בנוכחותו הפורמלית לכשיצאה לדרך. אנשי גליציה הקרובים להשקפותיו של 'הבונד' הרוסי התייחסו לכל העניין במסויגות בוטה. ההיסטוריוגרפיה של 'הבונד' הטעתה אפוא את המחקר – הן בהאדרת חלקו של 'הבונד' בארוע הזה והן בניסיון לגמד את חלקם ואת תרומתם הפעילה של הציונים. יש להצטער על כך שעורכי הפרוטוקול של הוועידה ב'מכון המדעי היהודי' (ייו"א) בוילנה נתנו ידם למלאכה הזאת.¹¹

מכתבה של אסתר

צ'רנוביץ 1.10.1908

חברים יקרים!

ברצוני לכתוב לכם מלים אחדות בענייני הס"ס.¹² אני מסכימה לחלוטין

10. בתמיכתן של המפלגות היהודיות הסוציאליסטיות הלאומיות האחרות: 'מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקרטית היהודית – פועלי-ציון' ומפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית ('הסיימיסטים'). ראה גם הערה 12 להלן.

11. עיין: די ערשטע יידישע שפראך-קאנפערענץ, באריכטן, דאקומענטן און אפקלאנגן פון דער טשערנאוויצער קאנפערענץ 1908, ווילנע 1931.

12. (ראה הערה 12 בעמוד הבא).

תעודה שאחורה ומסביב לה

לכך שאסור לנו, ובאופן חמור ביותר, 'להתיר כניסתם' (צולאזן זיי).¹³ אף-על-פי-כן, אם נאלץ בשל כך לצאת נגד 'הסקציה היהודית', זה יהיה בהחלט לא-רצוי בעיני.

תמיד תמכתי ב'סקציה יהודית', אולם שהותי קצרת הימים כאן¹⁴ שכנעה אותי בכך עוד יותר. עם כל השוני בתנאים הפוליטיים, היהודים ברוסיה והיהודים כאן – חד הם. הסטרוקטורה הסוציאלית של היהדות ברוסיה, בגליציה ובבוקובינה דומה לחלוטין (ואפשר שאלה רק שלבים שונים). על רומניה אינני יודעת, אולם אני חושבת שגם שם המצב איננו שונה. ובאשר ליהדות אמריקה, לונדון, פריס, שנתהוותה שם בגין ההגירה בעשרות השנים האחרונות, הרי היא כפשוטה נתח מן היהדות הרוסית והגליציאית, עם היסטוריה משותפת מאתמול ועם תרבות משותפת. הקרבה במצב החברתי והפוליטי עצומה. אם הסוגיות היהודיות השונות – השאלות בדבר שוויון הזכויות האזרחי והפוליטי, שוויון הזכויות ליידוש בבית-הספר, בבית-המשפט ובכרכת, שאלות הקהילה היהודית, שאלות הסעד היהודי, ההגירה – הן שאלות בוערות מבחינתנו, הרי לבחינת גורלו של העם ולמאבק באנטישמיות, על כל צורותיה וגילוייה, עשויה להיות השפעה מסוימת, מתוכננת ותכליתית על המפלגות הסוציאליסטיות בכל הארצות, למען ההכרה בתביעותינו ולמען ההגנה עליהן. באותה מידה רצויה ומוצדקת התקרבות מסוימת בין הארגונים הסוציאליסטיים של הפועלים היהודים בעולם כולו. התקרבות זו עשויה להתבטא בקיום לשכת מידע קבועה, אשר ממקד אותה כעת למעשה 'ועד חוץ-לארץ של הבונד', ובוועידות שעיתוין יכול להיות מתואם בזיקה לוועידות בינלאומיות. קחו, למשל, את רעיון הקונסטר הלאומי הרווח כעת בחוגים מסוימים באוסטריה.¹⁵ באמצעות לשכת המידע היה אפשר לעבד הצעה מסוימת לגבי היהודים. הלשכה הייתה עשויה גם להשפיע על הסיעות הפרלמנטריות וכולי. היא הייתה יכולה ליזום את חקירת המצב הכלכלי אגב קביעת דפוסים אחידים וללקט מקורות להצעות חוקים. היא

12. 'מפלגת הפועלים היהודית הציונית הסוציאליסטית', ס"ס בלשון הקיצור הרוסי. נקראה גם 'המפלגה הטריטוריאליסטית'. היא נתכוננה בפברואר 1905 באודסה, והייתה ההתלכדות המפלגתית הראשונה של אגודות פועלי ציון לאחר ארועי קישיניב ולאחר הקונגרס הציוני השישי, שעלתה בו הצעת אוגנדה. על הארועים הקשורים בהקמתה ראה: מ' מינץ, בר ברויב: המעגל הראשון 1900-1906, תל-אביב 1976; וגם: א' גוטרמן, המפלגה הציונית-סוציאליסטית ברוסיה (ס"ס) בשנים 1905-1906, תל-אביב 1985, עמ' 26 ואילך. הספר רצוף שיבושים ואי-דיוקים מצערים.
13. מדובר על סוגיית הצטרפותן של מפלגות לאומיות יהודיות לאינטרנציונל הסוציאליסטי. המפלגות הסוציאליסטיות היהודיות שמקורן באגודות של פועלי ציון ביקשו להתקבל לאינטרנציונל והשתדלות בכיוון זה החלה עוד ב-1907.
14. בלשון 'כאן' אין הכוונה לצ'רנוביץ בלבד, אלא לאוסטריה כולה.
15. מדובר במאבק היהודים לכינונו של מרשם מיוחד של האוכלוסייה היהודית כחלק מן המאבק על זכותם של היהודים להיות מוכרים כאומה בפני עצמה ועל זכותם לקיים לעצמם מערכת אוטונומית.

הייתה יכולה לתאם את הטקטיקה נגד ההצעה ההולכת ומבצבצת מעל פני השטח לאחד באיגוד כל-עולמי את הקבוצות והמפלגות היהודיות הבורגניות, ובמיוחד [לתאם את הטקטיקה] נגד הציונות.

ניטול את ה'שפראך קאנפערענץ'. אנשינו החליטו לשגר אותי לא כאישיות פרטית אלא כנציגת עיתון. גם אני סברתי כי נוח יותר שלא להיות ציר. לעומת זאת הגליצאים החליטו להתעלם לחלוטין [מהוועידה] ואיינאווגלר¹⁶ הפגיע בי שלא להרשם כמשתתפת ובמקום זה להסב אל שולחן העיתונאים. גם בבוקובינה נפלה החלטה דומה. גברת גריגורוביץ' (ד"ר טטיאנה)¹⁷ אפילו לא סברה כי מן הראוי שהיא תבוא (נסיעה בת שעתים בלבד) ולו כדי להתעניין. ברוסיה החליטו לשלוח איש לארוע, ואילו כאן דווקא החליטו להתייחס אליו בשלילה. אחר-כך נתהפך הכל. אנשי סאציאלידעמאקראט, שפךסמו את הדיווח שלי,¹⁸ ראו צורך להוסיף מאמר מערכת בגיליון שלאחריו בשבח האדונים שהעלו את הצעת ההחלטה בדבר ה'נאציאנאלע שפראך' [השפה הלאומית]. הם הכתירו אותם כ'נציגים של 90 אחוזים מן העם היהודי'.¹⁹ אילו נדברנו, זה לא היה קורה.

עניין ההקמה של הסקציה היהודית דומה לכך. אומנם האינטרנציונל שואף להציג עצמו כהחלטותיו ובהוראותיו כעומד מעל התנאים שבארצות הבודדות ולנקוט זווית ראייה סוציאליסטית כללית, אולם אין מקום לטענה השוללת טעם להתלכדות נבדלת, חלקית, של קבוצות מארצות שונות. אפשר לומר כי הקו שהאינטרנציונל מתווה הוא רזולטנטה של טקטיקות למדינות שונות, ועל-כן ראוי שההתלכדות יקבילו למסגרות הלאומיות. אף-על-פי-כן אנו רואים כי בתוככי כל 'מדינה' כשהיא לעצמה קיים קו ביניים ולא רק כיוון יסודי (זכרו למשל את התנהגותם של הצירים הגרמנים בשאלה הקולוניאלית או את התנהגות הצרפתים בעניין המיליטריזם וכולי). מכאן שאין חובה כי ב'סקציה היהודית' תשרור תמימות-דעים. מובן מאליו שיתהוו ניגודים חריפים. היהודים מארצות ההגירה יתייצבו תמיד לימינו של הילקוויט

16. קרל איינאווגלר, 1885–1952. עוד בהיותו תלמיד בתיכון נספח למפלגה הסוציאל-דמוקרטית הפולנית (פפס"ד). מיוזמי ה'פס"ד, המפלגה הסוציאל-דמוקרטית היהודית שנאבקה על זכותה להתקבל כחטיבה יהודית במפלגה הסוציאל-דמוקרטית (הפדרטיבית) של אוסטריה. נקפה במחנה עונשין סובייטי.
17. רעייתו של חבר הפרלמנט האוסטרי מבוקובינה גאורג גריגורוביץ'. ילידת רוסיה וחברת 'הבונד' שם. סופרת ונואמת. קיסמאן, עמ' 452 ואילך.
18. דער סאציאלידעמאקראט, שבועונה של ז'פס"ד, הופיע בקרקוב. הדיווח בגיליון 38 משנת 1908.
19. הכוונה להצעת ההחלטה שהעלה לאון חזנוביץ'-שוב, יליד שירןינט, 1881–1925. כינויו היה 'כתריאל'. עורכו של דער יודישער ארבייטער, עיתונם של פועלי-ציון באוסטריה. ראה גם מאמרי: 'ציונים ופועלי ציון בוועידת הלשון בצ'רנוביץ', שבות, 15 (1992), עמ' 143.

(Hillquit),²⁰ ואילו אנו נֶאָבֵק בהם יחד עם הגליצאים והרומנים. בטקטיקה הפרלמנטרית נהיה אנו – ותהיה עמדתנו מְנַשְׁוויקית ככל שתהיה – שמאליים יותר מן השמאל הקיצוני ביותר באוסטריה, והגליצאים, החיים בתנאים דומים, לא יכולים אלא להיות נתונים להשראה הרעיונית הניכרת של [האוסטרים] והאוסטרים הרי יהיו תמיד בלִנְקיסטים²¹ בהשוואה לאמריקנים. הנה כי כן, רק בדרך זו אפשר להגיע לכך שבאינטרנציונל יהיו מיוצגים באופן אמיתי האינטרסים הלאומיים של הפרולטריון היהודי. רק אם שוללים את קיומם של האינטרסים הלאומיים, אפשר להשלים עם זה שמעשית אין לנו נציגות בלשכת האינטרנציונל, שהרי שם לנין הוא נציגנו.

כך הולך ונפרש לנגד עינינו ההבט העקרוני של השאלה. הצד המעשי עוטה כמובן צורה אחרת. לשכת האינטרנציונל לא תסכים עתה לסקציה. אדלר ולוקסמבורג יסעו לוועידה, יאמרו שהיהודים אינם אומה או שהשאלה הזאת עדיין לא נפתרה. במקרה הרע תקבל הלשכה החלטה מתאימה [שתהיה] סְרוּב־למעשה, ובמקרה הטוב היא תאמר שזו שאלה מדעית שאינה נוגעת לה. נניח שעתה לא רק הפולנים יוצאים מן הכלל, אלא גם הצ'כים.²² האיטלקים האוסטרים נכללים בנציגות האיטלקית. מקרב העממים הלא־גרמניים נכלל בנציגות האוסטרית רק רוֹתְנִי אחד.²³ מכל מקום ההגדרה של אומה איננה הולמת את השיטה המקובלת [באינטרנציונל], ועליכן הלשכה לא תיסוג מנוהליה בגלל היהודים ('geschichtslose Nation').²⁴ יתר־על־כן, לעת זאת נתעמעמו באירופה המוניטין המעולים־לשעבר שנודעו לפרולטריון היהודי בכלל ול'בונד' בפרט.

עניין אחר: מתי תקרום עור וגידים ותזכה בהכרה מפלגה סוציאלי־דמוקרטית יהודית בגליציה,²⁵ מתי תופיע המפלגה ברומניה וכדומה. ספק אם אנו צריכים ליזום רעיון זה עתה, אולם אם הוא יעלה, להערכתך לא נוכל לצאת נגדו. התיישנו המליצות על כך שפרט ללשון אין לנו דבר משותף עם הפרולטריון היהודי בגליציה או באמריקה, ומלבד זה יש בהן מידה של צביעות.

20. מוריס הילקוויט, קודם הילקוביץ, 1869–1933, פעל במפלגה הסוציאליסטית האמריקנית ואחר־כך במפלגה הסוציאלי־דמוקרטית. נמנה עם הרדיקלים בארצות־הברית.

21. על שם אוגוסט בלנקי (1805–1881), הוגה דעות ומנהיג של הסוציאליזם המהפכני בצרפת, השתתף בכל ארועי המרד בצרפת, לרבות בקומונה הפריסאית.

22. בשנת 1908 התגבר תהליך ההפרדות של הפועלים הסוציאלי־דמוקרטים הצ'כים מעל המפלגה הסוציאלי־דמוקרטית האוסטרית ואסתר שיערה בצדק שתהליך זה יקבל את אישורו של האינטרנציונל.

23. 'האיטלקים האוסטרים' – הכוונה לאיטלקים שחיו בחבל טירול, שהיה אז נתון כולו לשליטת אוסטריה. האוקראינים בגליציה המזרחית כונו גם 'רותנים'.

24. 'geschichtslose Nation', כלומר אומה נטולת היסטוריה – מונח מקובל בחוגי האינטרנציונל לאבחנה בין אומות בעלות זכויות לאומיות לאומות חסרות זכויות.

25. הכוונה לז'פס"ד, שלא זכתה בהכרת המפלגה הס"ד האוסטרית.

אם יופיעו האדונים הס'סים וז'יטלובסקי²⁶ עם הצעותיהם, שומה עלינו לומר במישרין שסקציה סוציאליסטית יהודית היא עניין חיובי; ברם לא נוגעות לזה המפלגות הסוציאליסטיות של האדונים ברטולדי²⁷ וז'יטלובסקי. שאלת הסקציה היהודית איננה עומדת על סדר-היום. הקמתה היא פרשה מורכבת, טעונה ויכוח וברור בחוגים מעוניינים, ולא רק כיוון שעד כה הוכר רק הארגון הסוציאלי-דמוקרטי של הפרולטריון היהודי – 'הבונד'. הקמת סקציה כזאת מותירה את סוגיית האדונים הס'סים פתוחה כפי שהייתה עד כה. יסוד סקציה יהודית לא יעשה אדונים אלו, ולו במעט, ליותר סוציאליסטים, ועל-כן אין צורך לערב כאן את הבעיה הזאת.

אני יודעת שלא תפתרו עניינים חשובים כמו שאלת הסקציה, וכתובתי נועדה לקרוא לזהירות קפדנית בנידון ולהתקת הנושא למישור אחר. אני גם מתנגדת להצעת ויטלי,²⁸ [הסבור כי] יש לנו עניין להסביר ללשכת האינטרנציונל את הסיבוכים שגוררת עמה שאלת ההתר [להקים] סקציה יהודית (שירצו בזה כל האומות הקטנות נטולות המדינות). את זה אפשר להעיר במאמר מוסגר ולא בנימוקי-נגד.

עוד דברים אחדים, כיצד יש להסביר שהס'ס אינם סוציאליסטים. נראה לי שהאדונים כלשכה יושפעו אך מעט מהרצאה מדעית. הם לא ירתעו מטריטוריאליזם או מפסימיות לאומית ביחס לגלות. לעומת-זאת, אם נלקט כמה מובאות בוטות המעוררות לאמיתו-של-דבר 'איבה שבטית', אם נתבטא בלשון הנימוס המשפטי ונוכיח שחור על גבי לבן – זה עשוי להטביע רושם. אינני זוכרת היכן, במניפסט או במאמר כביטאון שלהם שראה-אור במחצית הראשונה של 1906 [או בקיץ של אותה שנה], נכלל דיון הנסמך על קאוטסקי בטענה כי המאבק הלאומי בקרב הפרולטריון הוא מאבק חוקי וטבעי, כמוהו כמאבק בקרב הבורגנות.²⁹ מתאימות גם הכתבות מביאליסטוק ואלו המאוחרות יותר, מלודז': הסוציאליסטים האלו מתארים שם מתוך תחושה של נחת-רוח כיצד פועלים נוצרים דוחקים את היהודים מבתי-החרושת. נחוץ כמוכן למצוא את זה. והעיקר, להערכתו – להוכיח שהם מטפחים בקרב

26. חיים ז'יטלובסקי, 1865–1943, יצג ב-1908 את 'מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית', י"ס או 'הסיימיסטים'. היה מיוזמה של ועידת הלשון והשתתף בה באורח פעיל.
27. וילי לצקי-ברטולדי, (1881–1940), ממנהיגי הבולטים של הס'ס בשנים אלו. היה מקורב לנחמן סירקין.
28. כינויו המפלגתי של איסאי איינשטט, 1867–1937, איש החוג הווילנאי וממייסדי 'הבונד'. בשנה הנדונה הוא היה חבר הוועד-המרכזי של המפלגה ברוסיה.
29. הערת אסתר – זה מצוי, אם אינני טועה, אצל לשצי'נסקי. כאן האדונים האלה מעירים שחיבור לשצי'נסקי הוא חיבור פרטי והמפלגה אינה אחראית לו. הערה שלי – אסתר מתכוונת אל נכון למאמר של יעקב לעשצי'נסקי, 'דער אידישער ארבייטער', דער נייער וועג, גיליונות 7–10 (וילנה 1906).

תעודה שאחריה ומסביב לה

הפועלים היהודים יחס של אי-אמון לפרולטריון הלא-יהודי והשקפה כי מכוח התנאים האובייקטיביים [הפועלים הלא-יהודים] מוכרחים להעליבם ולדחוקם.
אני מסיימת. אל תכעסו על שהקצרות נעשו לארוכות.

כל טוב

אסתר

היום קיבלתי את חוברת *Neue Zeit*. הברברים האלה, לא זו בלבד שקיצצו את הדיווח שלי – לזה אינני יכולה להתנגד – אלא הם תיקנוהו ככל הנראה בהתאם לקורספונדנציה של אונזער לעבן או של דער פריינד.³⁰ בהחלט יתכן שהעיתונות תאשים אותי במישרין בעיוות. הם מחקו לחלוטין את התעקשותי על ה'אייציגקייט' [בלבדיות] ועוד כהנה וכהנה.³¹

מקור: Rossiyski zentr khraneniya i izucheniya dokumentov noveiyshei istorii Komiteta po delam arkhivov pri Pravitel'stve Rossiya, Fond 271, opis 1, delo 345

30. אונזער לעבן, עיתון יומי ביידיש שראה-אור בוורשה; דער פריינד, עיתון יומי בלשון יידיש בפטרבורג.

31. אסתר, 'די ערשטע יידישע שפראך קאנפערענץ', נייע צייט, זאמלבוך, 4 (ווילנע 1908). לא נתחוויר לי מדוע נרשם הפךסום בגרמנית.